

Érdemes-e beruházni a könyvtárakba?

Összhangban a globális trenddel, a finn politika is hangsúlyozza egy erős, tudásalapú nemzetgazdaság felépítését. Ennek része a felsőoktatási rendszer megújítása és megerősítése is, részben a működési feltételek javítása, részben az inaktív intézmények összevonása vagy megszüntetése révén.

Az egyetemektől nagyobb produktivitást, vagyis a gazdasági input optimalizálását várják el. Az egyetemi produktivitást egyfelől a kiadott oklevelekkel, másfelől a kutatásokról beszámoló publikációkkal lehet mérni. Ennek a folyamatnak a könyvtárak integráns részei, mivel az új tudás és a tanulás mindig az elődök teljesítményén alapul.

Finnországban már száz éve gyűjtik az egyetemi könyvtárakra vonatkozó adatokat, de csak néhány példa van arra, hogy hasznosítják is őket. Ugyanakkor ennek megvan minden feltétele. A felsőoktatási könyvtárakról gyűjtött statisztikai adatok 76%-a megfelel az ISO 2789 szabványnak, s 2002-től közös adatbázisban férhetők hozzá. Ebből idősorok állíthatók össze, egyéni szempontú kutatások végezhetők benne, és a mutatók számítógép segítségével automatikusan képezhetők. A könyvtárosok „statisztikai analfabetizmusa” mégis szembe-tűnő: az adatokat évente szorgalmasan begyűjtik, majd elfelejtik.

Ugyanakkor a könyvtárak folyamatosan nyomás alatt vannak: fejlesszék szolgáltatásaikat és növeljék hatékonyságukat. Túlélésük érdekében állandóan és módszeresen bizonyítaniuk kell működésük minőségét és hatását. Az erőforrásokért folytatott küzdelemben a gyengéket felfalják az erősek; ez a sors várhat a könyvtárakra, ha nem támaszkodnak a tárgyalások során hideg tényekre és meggyőző prezentációjukra.

A kérdés alapvetően az, hogy a könyvtárak hogyan és mennyiben befolyásolják a nemzetgazdaságot. A választ keresve a szerzők összehasonlították Finnország nemzeti össztermékének (*Gross*

Domestic Product = GDP) és az állománygyarapításra fordított összegek alakulását 1977 és 2006 között.

A felállított grafikonból világosan kitűnik mindkét területen a korai 90-es évek gazdasági visszaesésének a hatása. Majd a lineáris regressziós eljárással kialakított trendvonal azt mutatja, hogy pozitív (emelkedő) kapcsolat van a két változó között. Legalábbis statisztikailag feltételezhető, hogy a GDP 92,5%-ának a változása a könyvtári dokumentumokba való beruházással magyarázható. Ez természetesen nagyon naiv feltételezés, de megáll, ha nem vagyunk tekintettel más, a GDP alakulását lényegileg meghatározó tényezőkre.

A *Granger-féle* oksági tesztet alkalmazták annak kiderítésére, van-e tényleges, közvetlen összefüggés a két változó között. (Ez a teszt arra jó, hogy kiderítse, egy idősor alkalmas-e egy másik alakulásának előrejelzésére.) Megállapítható volt, hogy bizonyos fáziskéséssel a GDP meghatározó szerepet játszik a beszerzési költségek alakulásában. A tesztből bizonyos jelek kétirányú oki összefüggésre is utaltak, de ezt még alaposabban meg kell vizsgálni. Tekintetbe kell azonban venni, hogy a Granger-teszt valójában nem nyújt világos bizonyítékot az oksági összefüggésre; ehhez fejlettebb eljárásokat kell bevetni.

A tudományos eredmények publikálása egyike a legnagyobb profitot hozó beruházásoknak. Ezt az bizonyítja, hogy a tudományos folyóiratok ára 1984 és 2002 között meghatszorosodott, és ez a trend azóta sem szűnt meg. A kiadók akár 100%-kal is növelhetik áraikat erős tárgyalási pozíciójukból következően, bár úgy látszik ez a pozíció semmi másra nem alapszik, mint a tudománynak a modern társadalomban viselt értékén. A tudományos eredmények a globális és a nemzetgazdaságok kemény magját képezik, a könyvtárak és az egyetemek pedig rákényszerülnek a kiadványok árának megfizetésére, hogy kielégítsék a felsőoktatási

tanulmányok és az egyetemi kutatások információs igényeit.

A fenti statisztikai elemzés mindenestre alátámasztja azt a tényt, hogy a tudás felhalmozódik, s érdemes a nemzet tudásába beruházni; van némi bizonyíték arra is, hogy a könyvtári szolgáltatásokba való befektetésnek pozitív hatása van. A legfontosabb nemzeti termékek tudáson és információ alapszanak, hiszen a természeti erőforrások elosztása már megtörtént. A könyvtárak és információ szolgáltatásaik az innovációs lánc döntő részét képezik.

Másfelől azonban úgy is lehet érvelni, hogy a könyvtári beszerzési költségek növekedése semmi másnak, mint a szemérmetlen kiadói áremeléseknek és az inflációnak a következménye. Ezzel szemben azt lehet felhozni, hogy – legalábbis Finnországban – a rendelkezésre álló forrásokból ténylegesen több folyóiratcímet és cikket voltak képesek beszerezni. A tudományos folyóiratok elektronikus úton való terjesztése is sokat javított a helyzeten. Ezek a jelenségek ugyancsak megerősítik, hogy további vizsgálatokra van szükség a fentebb tárgyalt oksági összefüggés feltárására, valamint az egyes tényezők költséghatékonyságának megállapítására.

Ha valaki csak a termelékenység szemszögéből vizsgálódik, a rövidlátó optimalizáció hibájába eshet. Egy szolgáltatás produktivitását a rá fordított források csökkentésével lehet növelni. Ez végső

soron azt jelentheti, hogy meg kell szüntetni a kiadásokkal járó szolgáltatásokat. Tehát a „megtakarítani és hatékonyabbá tenni” ideológiája mellett nagyon fontos a folyamatos beruházás, alkalmanként jelentős mértékben, a jobb eredmények elérése érdekében, hosszú távon a nemzetgazdasági és szellemi jóléte növelésére.

A magánszféra már felismerte a know-how-ba való beruházás fontosságát mint a szervezet termelékenységének és versenyképességének fontos előfeltételét. Miért lenne más a helyzet a közszférában, és különösen a felsőoktatásban? A Finnországban, Európában és szerte a világon folyó egyetemi megújulási folyamatot úgy kell tekinteni, mint lehetőséget arra, hogy az egyetemek kutatói, oktatói és hallgatói magas színvonalú szolgáltatásokhoz juthassanak.

Ebben a keretben kiemelkedő fontossága van annak, hogy a könyvtárak éljenek a statisztikai adatok és elemzések eszközével, bemutatandó hasznosságukat az alapvető egyetemi funkciók számára. Az első lépés: jól meghatározott adatok elég hosszú időn át való gyűjtése, ami lehetővé teszi a nemzetközi összehasonlításokat.

/KIVINIEMI, Vesa – LAITINEN, Markku – SAARTI, Jarmo: Are libraries worth investing in?: Finnish university libraries and their effect on the national economy. = Liber Quarterly, 19. köt. 1. sz. 2009. p. 54–61./

(Papp István)